

Slavko Kremenšek

DVE POJASNILI, ENO VPRAŠANJE IN KRATEK SKLEP

Prvo pojasnilo, ki ga imam v pričujočem prispevku v mislih, bo v primerjavi z drugim bistveno krajše. Gre le za to, da sem od zadnje številke Glasnika SED za leto 1993 in do prve številke za leto 1995 objavil štiri nadaljevanja, ki so se nanašala na razmerje med etnologijo in antropologijo. V načrtu sem imel še prispevek z naslovom Vzhod - Zahod, ki sem ga že napovedal. Glede na zamisel, ki bi upoštevala kot pars pro toto razmere v ruski etnologiji zadnjih let, sem se z ustreznim gradivom v poglavitnem seznanil. Kljub temu načrtovanega teksta ne nameravam napisati. Razlogi so trije. Prvi razlog je ta, da sta bili v Glasniku SED objavljeni pismi, ki sva si jih izmenjala z ameriškim sociokulturnim antropologom Joelom Halpernom. Ob njuni vsebini bi se nadaljnje razpravljanje na omenjeno temo v tem ali v onem ponavljalo. Brez potrebe. Nadaljnji razlog je naš lanski kongres, ki je - po mojem mnenju - pokazal, da kolegov zunaj Filozofske fakultete soodnosnost med etnologijo in antropologijo kaj dosti ne prizadeva in ne zanima. To potrjuje končno tudi "antropološko obarvana" številka Glasnika SED, ki so jo v njenem antropološkem delu sooblikovali mimo gostov le kolegice in kolegi, ki jih glede njihovega pojmovanja etnologije in antropologije že poznamo. In nazadnje, glavni urednik Glasnika SED Rajko Muršič je omenjeno številko pospremil na pot z besedami, ki ne spodbujajo nadaljnega razpravljanja. Če je, kot piše Muršič, antropologija res "med nami, pred nami, za nami, pod nami - in v nas", govorimo različne jezike. Ko me Muršič z določeno mero "pesniške prostosti", resda ne pomimsko, prišteva med etnološke "stražarje", sem se zavoljo svoje historiografske obremenjenosti spomnil na stražarje univerzitetnega profesorja Lamberta Ehrlicha, ki ga Zmago Šmitek in Božidar Jezernik prištevata med nosilce antropološke tradicije na Slovenskem. Tedaj sem dokončno sklenil, da o razmerju med etnologijo in antropologijo ne bom več pisal.

Drugo pojasnilo se nanaša na določene obtožbe, ki jih vsebuje prispevek Zmaga Šmitka v zborniku Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj. Zbornik je izšel kot 23. zvezek Knjižnice Glasnika SED in vsebuje prispevke, ki so bili vnaprej pripravljene za že omenjeni kongres. Uredila sta ga Rajko Muršič in Mojca Ramšak. Bil sem član uredniškega odbora zbornika, opravil sem tudi korekture nekaterih prispevkov, z vsebino Šmitkovega besedila pa pred natisom nisem bil seznanjen.

Šmitkovo izvajanje ima naslov Neevropska etnologija v Sloveniji ali kako daleč vidimo. Objavljeno je v sklopu referatov, ki mu je pripravljali odbor kongresa nadel skupni naslov Etnološki raziskovalni programi po Štreklju in Murku. Bolj kot našim prizadevanjem na področju etnoloških raziskav zunaj Evrope in našim zvezam s tovrstnim strokovnim vedenjem v zadnjih sto letih je Šmitkovo pisanje posvečeno meni, ki sem bil v letih 1967/68 - 1983/84 kot docent in izredni profesor Oddelka za etnologijo Filozofske fakultete resda predstojnik katedre za občo in neevropsko etnologijo in med drugim nosilec predmeta Neevropska etnologija. Vendar je od študijskega leta 1980/81 imel predavanja iz omenjenega predmeta

v okviru vaj še kot asistent Zmago Šmitka, ki je bil po uspešnem zagovoru doktorske disertacije z naslovom Obzorje Slovencev na področju neevropskih kultur (zagovor je bil 14. 9. 1983) izvoljen v naziv docenta za neevropsko etnologijo (datum izvolitve: 16. 5. 1984). Odtlej se za področje neevropske etnologije seveda nisem več čutil neposredno odgovornega. Zapiske svojih predavanj s tega področja, ki so obsegali več sto strani, sem ob predaji predavanj izročil asistentu Zmago Šmitku. Ne vem, če so mu prišli prav; zavnil jih ni. Dodam naj le, da v nasprotju z dodelanejšo inačico mojega etnološkega pregleda Afrike, ki sem jo izročil oddelčni knjižnici, omenjenih zapiskov v knjižnici ni najti.

Zmago Šmitka je pred leti vsaj dvakrat pisal o položaju t. i. neevropske etnologije na Slovenskem po drugi vojni, torej tudi v času, ko sem bil na Filozofski fakulteti univerzitetni učitelj omenjenega predmeta. Tako je leta 1982 ugotavljal, da je preučevanje neevropskih kultur "področje etnološkega dela, ki ima pri nas dolgo tradicijo", ki pa je "še po drugi svetovni vojni doseglo pravo družbeno in strokovno uveljavitev". Za to obdobje naj bi bilo "najbolj značilno, da so se s študijem neevropskih kultur začeli ukvarjati strokovno šolani etnologi". To delo naj bi potekalo "načrtno in organizirano v etnoloških ustanovah (Oddelka za etnologijo na Filozofski fakulteti in Slovenskega etnografskega muzeja)". Pri tem so omenjeni Božo Škerlj s knjigo Ljudstva brez kovin, prevod priročnika Ljudstva sveta, ustanovitev muzeja neevropskih kultur v gradu Goričane in manjše neevropske etnološke zbirke v nekaterih muzejih. Kljub "vsestranskemu napredku" pri preučevanju neevropskih kultur pa naj bi se kazali "tudi številni organizacijski in teoretični problemi, ki še čakajo rešitev". V tej zvezi je bila omenjena potreba "po večjem številu strokovnjakov, ki je v očitnem nasprotju z možnostmi njihovega zaposlovanja". Šmitka ugotavlja: "Medtem ko zanimanje za neevropsko etnologijo med študenti vedno bolj narašča, pa se z odpiranjem ustreznih novih delovnih mest že dolga leta ni nič premaknilo, predvsem zaradi pomanjkanja denarja, morda pa tudi zaradi premalo načrtnih prizadevanj". Med ovire so nadalje prištete sorazmerno skromne možnosti daljšega bivanja naših etnologov v deželah zunaj Evrope. Rečeno je bilo, da "predavanja, obiski muzejev ipd. lahko nudijo le osnovne informacije in splošno teoretično usmeritev, dosti več pa od njih ne moremo pričakovati". Tudi teoretična poglobljenost tovrstnega preučevanja naj bi bila potemtakem še vedno na sorazmerno nizki stopnji.

Sicer pa je o vprašanjih, povezanih s študijem neevropske etnologije, Zmago Šmitka razmišljal tudi že leto dni prej ob praznovanju štiridesete obletnice Oddelka za etnologijo na Filozofski fakulteti. Tudi ob tej priložnosti je ugotavljal zanimanje študentov za to tematiko, poleg tega pa tudi to, da bo "takšno zanimanje mogoče voditi in načrtno poglobljati šele, ko bomo našli za študente takšna delovna mesta, kjer bi se po dokončanju študija lahko poklicno ukvarjali z neevropsko... etnologijo". Temu bi bilo treba, po mnenju Zmaga Šmitka, v bodoče posvetiti "več moči in razmišljanj", čeprav

ostajajo tuje štipendije za podiplomski študij premalo izkoriščene in celo kaka etnološka debata o tovrstnih delovnih mestih še ni stekla. Ko je na kratko prikazal genezo in strukturo predmeta Neevropska etnologija, je ugotovil: "V šolskem letu 1980/81 je prevzel predavanja iz neevropske etnologije asistent mag. Zmago Šmitek, ki je začasno ohranil obseg in notranji razpored snovi nespremenjen". Dejal pa je, da bo kazalo problematiko, o kateri je govor, "ob zadostnem zanimanju studentov še poglobiti s posebnimi seminarji, ki bodo obravnavali določene izbrane teme. K tem seminarjem bi po možnosti vabili tudi druge predavatelje".

Omenjene ugotovitve, ki jim velja pritrditi, so bile zapisane pred poldrugim desetletjem. Pričakovali bi torej, da nam bo Zmago Šmitek v okviru razpravljanj o naših etnoloških raziskovalnih programih zadnjih sto let govoril o uspehih in težavah, povezanih s pedagoškimi in raziskovalnimi prizadevanji na področju neevropske etnologije, ki jih je razgrnil v omenjenih besedilih. Zanimalo bi nas, kaj je dandanes s problemi, ki so bili navedeni, kako jih je bilo mogoče razrešiti in kaj je morda razreševanju še vedno ostalo napoti. To tem bolj, ker je v času, ko je vsaj na Filozofski fakulteti Zmago Šmitek neposredno odgovoren za razvoj slovenske etnologije v njenem zunajevropskem delu, prišlo do temeljitih in večstranskih družbenih sprememb. Nič od tega. Šmitek si je raje poiskal (v zvezi z neevropsko etnologijo prav gotovo umišljenega) "oponenta" v osebi svojega bivšega profesorja in svojega sedanjega kolega, ki že zdavnaj nima več opravka s predmetom, ki ga predava Zmago Šmitek. Celó v svojem visokošolskem nazivu ne.

Zmago Šmitek pozablja, da je z ugovarjanjem, o katerem je govor, začel sam. V razpravi Antropološka tradicija na Slovenskem, ki jo je napisal skupaj z Božidarjem Jezernikom, je na več mestih brez ustrezne utemeljitve in brez upoštevanja stvarnih dejstev zavračal nekatera moja stališča, ki niso imela nikakršne zveze z dotedanjim Šmitkovim pisanjem ali njegovim siceršnjim strokovnim delom. Na omenjeno Šmitek-Jezernikovo izvajanje sem kajpak odgovoril in si tako prislužil oznako Šmitkovega oponenta. Mar so Šmitkova izkrivljanja, zapisana na moj ali kak drug račun, nedotakljiva?

Na nekatera stališča, povezana z uveljavljanjem kulturne antropologije na Slovenskem in še posebej z metodami njenega uvajanja na Oddelek za etnologijo FF, objavljena na različnih mestih, med katerimi so bili tudi Šmitkovi pogledi, sem se odzival v omenjenih nadaljevanjih v Glasniku SED. Zaradi mojih razmišljanj, podprtih z dokazi, me Zmago Šmitek na podlagi očitnih izkrivljanj mojih hotenj in formulacij povezuje z nacionalizmom, tradicionalnim pojmovanjem nacionalne etnologije, manipuliranjem z "narodnopolitičnim netivom", intelektualnim izolacionizmom, neproduktivno ozkosrčnostjo, manihejsko dvojnostjo, postavljanjem etnologije v službo dnevnih interesov politike, s praktičizmom in populizmom. Naj se pred tovrstnimi očitki branim? Ne kaže.

Naj ponovim: Zmago Šmitek nam v prispevku Neevropska etnologija v Sloveniji ali kako daleč vidimo ni odgovoril na temeljno vprašanje, v čem so se morebiti spremenile razmere, ki so pogajale ali zavirale rast pedagoške, raziskovalne in razstavne dejavnosti na področju neevropske etnologije v razdobju zadnjega poldruega desetletja. To je namreč čas, ko je bil dovršen del odgovornosti za ustrezno rast slovenske soudeležbe pri delu na neevropski etnologiji prav v Šmitkovih rokah. Zmagu Šmitku je bila namreč prepuščena odgovornost za neevropsko etnologijo v okviru Filozofske fakultete dobesedno takoj, ko je izpolnil za to predpisane pogoje. Za to svojo vlogo in nalogo, za katero se je kajpak sam odločil, se je lahko

nemoteno pripravljat kot malokdo. Imel je štipendije za študij na tujem. Prav zato pa bi si dovolil vprašanje, kako je mogoče, da se ni vzgojnoizobraževalni program za študij neevropske etnologije na Filozofski fakulteti že vrsto let tako rekoč v ničemer spremenil. Vsebinska je, tako se mi dozdeva, še vedno ista, kot sem jo izoblikoval pred davnimi leti. Seveda pa ne vem, kaj in kako Šmitek dejansko predava. Očitno mu ob skrbi za predmet Neevropska etnologija preostajajo še čas in moči za posamezne antropološke predmete. To pač na njegovo lastno pobudo. Nič manj čudno ni Šmitkovo zaviranje posameznih mlajših kolegov(-ic), ki bi si več kot upravičeno želeli pridobiti določen naziv. Kako je tako ravnanje v skladu s skrbjo za razvoj predmeta, za katerega je bil izvoljen, ve kajpak samo Zmago Šmitek.

Mimo že omenjenih pregreh mi Šmitek očita še prisvajanje tuje intelektualne lastnine. Šmitkove, seveda. In kako je s to rečjo?

Leta 1981 je strokovni odbor za etnologjo pri Enciklopediji Slovenije dokončal geselnik za etnološko področje in tudi določil pisce za posamezna gesla. Mimo nekaterih drugih obvez sem sprejel pisanje gesla Etnologija, ki je bilo med etnološkimi gesli po načrtu daleč najbolj obsežno. Sodilo je v 3. zvezek Enciklopedije Slovenije, za katerega smo pisali gesla leta 1988. Delo se mi je nepričakovano zavleklo; zaradi nenadne bolezní in nato smrti v družini in s tem povezane duševne ter tako tudi časovne stiske sem zaprosil kolegico Zmago Kumer, tudi članico omenjenega strokovnega odbora, in kolego Zmaga Šmitka za določeno pomoč. Tako je na mojo prošnjo dr. Kumrova vnesla v predloženo besedilo tuje muzikologe in folkloriste, ki so bili v sorazmerju z obsegom in ustrojem gesla pomembni za slovensko etnologijo. Tega besedila je na ustreznih mestih v članku Etnologija 9 vstrel.

Zmaga Šmitka sem prav tako kot dr. Kumrovo prosil, da bi mi v tipkopis gesla Etnologija, ki sem mu ga predložil, vnesel tista imena slovenskih piscev o neevropskih kulturah, ki bi po njegovem mnenju po pomenu sodila med pisce etnološkega značaja o Slovencih. Zmago Šmitek je moji prošnji ustregel s tipkopisom, ki ga navajam v celoti in dobesedno: "Dopolnitve k geslu Etnologija za Encikl. Slovenije - Str. 1, vrst. 8: Pomembne etnološke podatke o ljudstvih JV in V Evrope sta zapisala Benedikt Kuripečič in Žiga Herberstein, ki sta se v prvi pol. 16. stol. udeležila diplomatskih odposlanstev v Carigrad in Moskvo. V 18. stol. so bila natisnejna tudi poročila nekaterih jezuitskih misionarjev iz neevropskih dežel. - Str. 4, vrst. 18: Kot plod misijonarskega dela sta nastali etnološki monografiji Friderika Barage (1837) in Franca Pirca (1855) o severnoameriških Indijancih in opis sudanskih nilotskih plemen Ignacija Knoblarja (1850). Poljudno napisani knjigi Josipa Stareta o Kitajcih in Japoncih (1893) in Ivana Vrhovca o prebivalcih Avstralije in tihomorskih otočij (1899) sta bili kompilaciji. - Str. 6, vrst. 15/16: Tako je izseljenec slovenskega rodu Ivan Benigar v Argentinini objavil knjigo o etnogenezi prebivalstva Amerike (1928) in razprave o pojmovnem svetu Araukancev (koncept časa, prostora, vzročnosti). Posamezni slovenski avtorji so se v obdobju med vojnama posvečali tudi študiju neevropskih verstev. - Str. 9, vrst. 3: Priročnik neevropske etnologije je objavil Božo Škerlj (Ljudstva brez kovin, 1962), o neevropskih kulturah in slovenskih stikih z ljudstvi zunaj Evrope pa so pisali tudi P. Štrukelj, B. Kuhar in Zmago Šmitek. - Z. Š."

Bil sem vesel Šmitkove pozornosti, saj je s celovito predstavitvijo navedenih nosilcev etnološkega prizadevanja na področju neevropskih kultur prispeval h geslu precej več, kot sem ga prosil. Za to sem se mu kajpak zahvalil. Seveda pa

Šmitkov prispevek, ki sem ga vključil dobesedno in v celoti v članek Etnologija, nima zveze s samo strukturo članka, saj je le-ta bila Šmitku že predložena in je zaradi tega Šmitkova tožba, da se njegov del teksta "ni pojavil kot tematska celota, ampak razdrobljen in pomešan med ostalo besedilo", docela odveč. Struktura, o kateri govorim, je pač ustrezala moji predstavi o slovenski etnologiji, in za to gre.

Šmitkov prispevek, ki sem ga navedel v Šmitkovi tipkopisni obliki in integralno, obsega v Enciklopediji Slovenije (3. zvezek, str. 64, 65, in 67) 22 vrstic, kar pomeni blizu 5% celotnega gesla Etnologija, ki obsega 460 vrstic. Ker ni šlo in glede na strukturo članka tudi ni moglo iti za sestavljeni članek, kjer bi bil Šmitkov delež posebej opredeljen, bi bil lahko Zmago Šmitek (skupaj z menoj in Zmago Kumer) označen le kot soavtor celotnega prispevka. Priznam, da na tako rešitev problema nisem nikoli pomislil.

Povedal sem, v kakšnih okoliščinah je geslo Etnologija nastajalo. Zmaga Šmitka sem prosil za nasvet. Za nasvet je šlo, Šmitek pa je, kot je bilo že rečeno, napravil precej več. To se mi je tedaj zdelo zelo kolegialno. Če pa je šlo glede značaja

moje prošnje med Šmitkom in menoj za nesporazum, bi moral Zmago Šmitek kot iskani in cenjeni sodelavec pri Enciklopediji Slovenije vedeti, da se za delo pri ES z Mladinsko knjigo kot založnico sklepajo pogodbe.

Sicer pa naj preidem k vprašanju, ki sem ga napovedal v naslovu. Zmago Šmitek je bil deset let moj asistent. Če se ne motim, sem mu bil mentor tako pri magistrski nalogi kot pri doktorski disertaciji. Za Šmitka sem pisal poročila in ocene; lahko bi rekli: po službeni dolžnosti. Pisal pa sem mu tudi priporočila zunaj službenih obvez. O mojih postopkih pri predaji predmeta Neevropska etnologija in ob Šmitkovi izvolitvi v naziv univerzitetnega učitelja sem rekel besedo že prej. Na tej podlagi sprašujem sebe, Zmaga Šmitka in za vprašanje zainteresirane bralce, ali sem imel tudi jaz kdaj pravico Zmaga Šmitka prositi za kako kolegialno uslugo? Obseg in značaj moje edine prošnje, ki se je spominjam, izražene pred sedmimi leti, ki je Šmitku danes (po sedmih letih vse prav pride!) kamen spotike, sem dovolj obširno predstavil. Zato naj bo v naslovu napovedani sklep resnično kratek, čeprav ob tem na moč neizviren: "Dost mam".

Odgovorni urednici Glasnika SED Mojci Ramšak

POPRAVEK V ZVEZI S "POROČILOM DUŠANA ŠTEPECA" POD NASLOVOM LJUDJE IN KAMEN V GLASNIKU SED 4/1995

V zadnji, 4. številki Glasnika SED za leto 1995 sem na strani 45 v rubriki Obzorja stroke - Poročila z zanimanjem prebral "poročilo skupine, ki je raziskovala kamnarstvo" na Kozjanskem v okviru poletnega raziskovalnega tabora Podsreda 94, to poročilo pa je podpisal član te skupine, sicer študent etnologije Dušan Štepec.

Takoj na začetku "pisec" omenja, da je skupina delovala pod mentorstvom Božidarja Premrla, ki da pripravlja magistrsko nalogo o kamnarstvu na Primorskem, raziskuje pa to dejavnost tudi v drugih slovenskih pokrajinah. V nadaljevanju "avtor" navaja številne podatke o raznih vidikih kamnarstva, pridobljene na terenu, ne pove pa, da jih je (brez moje vednosti in dovoljenja) povečini bolj ali manj dobesedno prepisal, seveda nekoliko preurejene, iz prve verzije računalniškega prepisa mojega terenskega zvezka Podsreda 94, ki sem jo kmalu po koncu tabora poslal v vednost in dopolnitev tudi njemu kot članu raziskovalne skupine. Kasneje sem to verzijo terenskih zapiskov še popravil in dopolnil in nazadnje na podlagi te popravljene verzije in drugih virov ter literature še napisal vsebinsko poročilo za zbornik Poletna delavnica Podsreda 94 (Kozjanski park, Podsreda in ZOTKS - Gibanje znanost mladini), v katerem je objavljen pod naslovom Kamnarstvo na Kozjanskem na str. 12-26. Izšel je z veliko zamudo šele novembra 1995, če se prav spomnim, vsekakor vsaj kakšna dva meseca pred izidom omenjene zadnje številke

Glasnika SED in pred zaključkom njegove reakcije.

Na prvi strani tega mojega poročila v zborniku pa med drugim piše: "Celoten računalniški izpis se hrani tudi na Zavodu Spominski park Trebče v Podsredi, kot tak pa je namenjen samo za dokumentacijo, in ne za objavo."

Ne glede na to, ali je bilo to zapisano in objavljeno, in ne glede na to, da je sodeloval pri zbiranju terenskih podatkov, bi Dušan Štepec moral spoštovati avtorske pravice pisca terenskih zapiskov, ne pa da tuje delo "prodaja" za svoje. V osnovni šoli učenec, ki preplonka nalogo od sošolca, ne zasluži drugega kot "cvek", če ga odkrijejo. Tem slabše za študenta, ki si je po svojih željah izbral predmet in snov.

Skoraj ne morem verjeti, da bi si bil Dušan Štepec namenoma privoščil takšno tatvino, in se, ker ga nekoliko poznam, še bolj nagibam k mnenju, da je to storil po nerodnosti. Upam, da se ne motim.

Uredništvu prilagam označene fotokopije strani prve verzije mojih terenskih zapiskov in Štepecvega "povzetka", da se s primerjavo lahko tudi samo prepriča o resničnosti mojih navedb, in ga prosim, naj to pismo objavi v prihodnji številki Glasnika.

Ljubljana, 6. 2. 1996

Božidar Premrl

Ljubljana, Resljeva 36